

Postulaty na pograniczu

Uniwersytet (w) przestrzeni pogranicza

Historyk Frederick Jackson Turner autor eseju *Znaczenie pogranicza w historii Ameryki* wyartykułował jeden z najbardziej wpływowych argumentów dotyczący historii Ameryki. Rubież, jak Turner podkreśla w tekście z 1893 roku, tworzy wolność, przełamując granice przyzwyczajenia, oferując nowe doświadczenia, promując nowe instytucje i aktywizując ducha społeczności (Turner, 2010).

Uniwersytet jako pogranicze (rubież) nie jest niczym innym jak wszechświatem zamkniętym w sobie, ponieważ jest głęboko osadzony w terytorium i jego sieciach, w duchu pełnej współpracy bez podporządkowania im. To przestrzeń społeczna, w której uniwersytet może nawiązać relacje z instytucjami, organizacjami, firmami i rodzinami, we współpracy z innymi uczelniami, poczynając od tych sąsiednich, przy wykorzystaniu w pełni każdego innowacyjnego i kreatywnego potencjału. Można więc zadać pytanie jakie są cechy uniwersytetu? Należą do nich:

- intelektualna i uduchowiona społeczność,
- wiedza, która korzysta z wartości dialogu i pośrednictwa w celu problematyzowania i tworzenia propozycji koncepcyjnych, metodologicznych i badawczych,
- wspólne pragnienie refleksji nad różnymi aspektami życia i rzeczywistości: przyrodą, antropologią, etyką, polityką,
- oprócz tego, że jest to miejsce praktyk, jest to miejsce, w którym uczy się myśleć, dokonywać odpowiedniego krytycznego, naukowego osądu,
- jest wspólnotą zorientowaną na solidarność i służbę – jego uniwersalny zasięg nie sprawia, że zaniedbuje kontekst, w którym się znajduje, gdyż ta uwaga dotycząca rzeczywistości lokalnej decyduje o wiarygodności jego szerszej służby.

Dzięki szerokiemu zakresowi rozwijanej wiedzy, uniwersytet jest jedyną instytucją społeczną zdolną do szybkiego łączenia umiejętności w skuteczny sposób, aby jego przedstawiciele mogli odpowiadać na wiele interdyscyplinarnych pytań stawianych przez współczesność oraz odkrywać nowe praktyki. Zgodnie z postanowieniami konstytucji narodowych, uniwersytet jest wolny i ukierunkowany na rozwój wiedzy, co przekłada się przede wszystkim na ochronę czasu potrzebnego na badania. Geniusz tego europejskiego modelu eksportowanego na cały świat, do którego przyczynił się Wilhelm von Humboldt, tkwi właśnie w tych dwóch cechach – jego zdolności dostosowania się do zmian i ciągłości, której każdy uniwersytet jest wyrazem. Złożoność

mozaiki tych dwóch idei wymaga nie tylko zarządzania, ale przywództwa i zarządzania, które pomogą zachować długowieczne tradycje intelektualne i edukacyjne. Przywództwo i zarządzanie, mające na celu postawienie kształcenia i badań w centrum, odbudowę nowych więzi społecznych oraz podejście do zarządzania oparte na słuchaniu i na kolegalności rozumianej jako uwzględnienie różnych myśli przy podejmowaniu decyzji, mogą stworzyć inkluzywne funkcjonowanie uniwersytetów.

Bardziej ogólnym twierdzeniem dotyczącym uniwersytetu rozumianego w kategoriach korporacyjnych jest afirmacja tożsamości kulturowej i wspólnych praktyk operacyjnych, których społeczność akademicka nie może otrzymać z zewnątrz, z powodu ryzyka stania się instrumentem zainteresowania zewnętrznego (ukierunkowanego na motywację, produkcję, konkurencyjność), a co gorsza – rozbicia jedności uniwersytetu na poszczególne dyscypliny naukowe, z których każda poszukuje wsparcia dla uczestniczenia w zarządzaniu, przekształcając w ten sposób uniwersytet w pole walki wewnętrznych opozycji. Zjawiska te są strukturalnie powiązane z funkcjami wielu uczelni w całej Europie. Poprzez uznanie uniwersytetu za jedną z głównych instytucji łączących skodyfikowaną – która krąży globalnie – wiedzę stworzoną lokalnie, można pomyśleć o modelu uniwersytetu rozwojowego – mającego wkład nie tylko w zaawansowany dorobek naukowy i technologiczny oraz innowacyjny, lecz także w dobrobyt społeczny, trwałość demokracji, w wielokulturowe rozumienie świata.

W ostatnich latach pojawiła się świadomość wpływu badań na rozwój kulturowy, społeczny i gospodarczy społeczności referencyjnych w obliczu złożonych globalnych wyzwań. W tym sensie badania, które uważamy za podstawowe (abstrakcyjne i bezpłatne) oraz badania, które zamiast tego prezentują się jako stosowane, są ukierunkowane na wytworzenie wyników, dostosowujących się do zmian społecznych, dla których konieczna jest innowacja, wprowadzenie nowych systemów pojęciowych, regulacji, metod produkcji, przestrzeni do działania. Wymaga to opracowania nowych teorii, które zostaną przełożone na praktyczne rozwiązania i strategie adaptacyjne uwzględniające wyzwania i wydajność, jakiej wymaga środowisko. Ciągłym zmartwieniem każdego uniwersytetu, niezależnie od szerokości geograficznej, jest zagwarantowanie zarówno środowiska pracy, jak i odpowiedniego poziomu finansowania, aby każdy uczony mógł realizować swoje badania naukowe na rzecz postępu wiedzy i wkładu w rozwój w jak największym zakresie. W każdym przypadku należy wdrożyć taki system rozwoju uniwersytetu, który jest adekwatny do jego specyfiki wewnętrznej i zewnętrznej, w tym czynników gospodarczych. Kulturyzacja gospodarki oznacza umożliwienie każdemu krajowi stosowania odpowiednich technik, zgodnie ze zrównoważonym zarządzaniem zasobami: wykorzystanie zasobów (materialnych i niematerialnych). Edukacja uniwersytecka może prowadzić do rozwijania miękkich umiejętności, aby tworzyć polityczno-ekonomiczne alternatywy uwzględniające wielokulturowość podejść badawczych i projektowanie rozwiązań dostosowanych do określonych kontekstów współczesnego świata (Fornet-Betancourt, 2011).

Spółeczność projektująca

Uniwersytet jest potężną siłą napędową dla kontekstów społecznych uznawanych za peryferyjne, rozumianych w różnych skalach terytorialnych: globalnych, dotyczących nierównowagi między północą a południem świata; krajowych, które uwzględniają lukę między zaawansowanymi i słabszymi regionami kraju; miejskich, które wskazują na marginalne i/lub niespokojne dzielnice miasta. Jednym z głównych zadań uniwersytetów jest przeciwstawianie różnym przejawom ubóstwa edukacyjnego, w szczególności poprzez zredukowanie różnic między tętniącymi życiem metropoliami i bardziej peryferyjnymi regionami. Jaki jest wkład edukacji uniwersyteckiej w uznanie i afirmację różnic i tożsamości? W jaki sposób lokalne konteksty i społeczności promują edukację i uczenie się w ich wieloaspektowych relacjach z komponentami ekonomicznymi, środowiskowymi, społecznymi, religijnymi, politycznymi, kulturowymi i etycznymi?

W odniesieniu do globalnych peryferii, uniwersytet może odgrywać wiodącą rolę we wzmacnianiu pozycji krajów wschodzących, przede wszystkim pod względem instytucjonalnym, uczestnicząc wraz z innymi interesariuszami w procesach innowacji oraz w ogólnokrajowych przemianach gospodarczych i społecznych. Innowacja jest zjawiskiem kulturowym i społeczno-gospodarczym: angażuje społeczność jako całość. Wymaga inwestycji, infrastruktury, odpowiedniej polityki, zawiera silny element projektowy, może być planowana i jest wynikiem konkretnych strategii działania. Zatem, uniwersytet może zachęcać do refleksji i świadomości, kiedy społeczność musi zmierzyć się z nieprzewidywalnością obecnej rzeczywistości, naznaczonej globalnymi wydarzeniami, które mają realny wpływ na codzienne życie. Jego inkluzywna przestrzeń to nowe pogranicze, co do którego można zadać pytanie, jak edukacja i uczenie się odnoszą się do wyzwań międzypokoleniowych, do przyczyn i konsekwencji migracji, do praw człowieka, do braku pracy, do postępu w naukach o zdrowiu i do innych nieoczekiwanych wydarzeń.

Musimy zastanowić się, jak sformułować przekonujące hipotezy strategiczne, które będą oryginalne i dopasowane do charakteru naszych uczelni. Musimy pomyśleć nad ogólną architekturą oferty szkoleniowej i pozycją, jaką powinny zajmować studia pierwszego i drugiego stopnia oraz doktoraty naukowe, a co za tym idzie, jakie konkretne cele zamierzamy osiągnąć. Prawdopodobnie linia prosta nie jest najwłaściwszą metaforą powyższych działań, musimy sobie wyobrazić coś bardziej złożonego, ale jednocześnie jasnego i czytelnego przychodzącego z zewnątrz, co lepiej spełni oczekiwania studentów. Dzięki finansowaniu uniwersytetów przez rządy poszczególnych krajów mających na celu poprawę jakości badań i internacjonalizacji, uniwersytet realizuje synergię między globalnym a krajowym obiegiem wiedzy. W związku z tym, warto podkreślić rolę badaczy uniwersyteckich, którzy dzięki dostępowi do światowej nauki i interakcjom z badaczami z innych krajów, mogą wprowadzać nowe pomysły

i wdrażać nowe strategie w społecznościach lokalnych. Jeśli chodzi o regionalne peryferie, warto zbadać w jakim stopniu uniwersytety, dążąc do osiągnięcia doskonałości naukowej zgodnie z międzynarodowymi standardami, są w stanie dostosować się do lokalnych aspektów, często charakteryzujących się tradycyjnymi sektorami życia politycznego i społeczno-ekonomicznego. Uniwersytet może pełnić rolę mediatora w ramach regionalnego ekosystemu właśnie po to, aby przyczynić się do zmiany trajektorii rozwoju terytorialnego, aby przewyciężyć procesy blokujące, które mogą wpływać na regiony peryferyjne.

W tym kierunku uniwersytety mogą: 1) być partnerami w krajowych sieciach lub zostać lokalnymi rzecznikami, aby przyczynić się do zarządzania terytorialnego, łącząc podmioty krajowe i międzynarodowe; 2) przyczyniać się do tworzenia polityki i procedur przetwarzania, ustanawiania partnerstw z korporacjami i organami publicznymi lub odkrywania nowych sektorów produkcji poprzez promowanie kompetencji transdyscyplinarnych; 3) przyczyniać się do zmiany kulturowej, rozumianej jako zdolność do podnoszenia umiejętności miękkich, szkolenia wykwalifikowanych ludzi, tworzenia ukierunkowanych spin-offów.

Należy też zadać sobie pytanie o trzecią misję akademickich stosunków międzynarodowych, a mianowicie o to, co w Agendzie 2030 Organizacji Narodów Zjednoczonych określa się jako wypełnianie społecznej roli uniwersytetów na całym świecie. W szczególności międzynarodowa współpraca z instytucjami akademickimi i zawodowymi, a także z systemami produkcyjnymi w krajach rozwijających się w Azji, Afryce i Ameryce Południowej, stanowi ważną okazję do wzmocnienia roli uniwersytetów, rozumianych jako instytucje współtworzące wiedzę, a nie jako instytucje eksportujące wiedzę. Takie rozumienie uniwersytetów przyczynia się do przywrócenia ich równowagi w wymiarach globalnych i lokalnych, i sprzyja poszerzeniu wiedzy i praktyk w perspektywie międzynarodowego współrozwoju. Wzmocnienie pozycji uniwersytetów krajów rozwijających się i budowanie ich zdolności rozwoju prowadzi do nawiązywania kontaktów międzynarodowych i szkolenia lokalnych specjalistów. Skupienie się na międzynarodowych stosunkach akademickich powinno sprzyjać przyłączeniu się do „Inicjatywy Sojuszu Europejskiego” Komisji Europejskiej, która promuje i wspiera finansowo partnerstwo uniwersytetów. Celem jest stworzenie międzynarodowych kampusów uniwersyteckich, wzmocniających specyficzną tożsamość europejską i rozwijających przygotowanie zawodowe, w których studenci i kadra akademicka, korzystając z mobilności za granicą, mogą zdobywać wiedzę i umiejętności oraz prowadzić badania naukowe.

Rozproszony uniwersytet

Uniwersytet może stanowić przestrzeń, w której stawia się pytania o dynamikę relacji międzyludzkich, kładąc nacisk na względy międzykulturowe, pragmatyczne refleksje

i negocjowalne interesy, a także na fundamentalne kwestie opracowywania strategii awansu społecznego.

Na peryferiach miejskich, uniwersytety mogą przyczyniać się do rewitalizacji obszarów marginalizowanych, stymulując rozwój lepszych standardów jakości życia, tworząc przestrzenie do spotkań młodzieży, eksponując dziedzictwo kulturowe oraz język środowisk międzykulturowych. W różnych badaniach podkreśla się projekty, promowane przez uniwersytety, mające na celu restrukturyzację opuszczonych obszarów przemysłowych i budowę nowych budynków na obszarach poza centrum, co zapoczątkowało procesy regeneracji miast. Doświadczenia te przyczyniają się do ogólnego przemyślenia racji bytu instytucji, takiej jak uniwersytet, która, mając na celu badania, szkolenia i ich rozpowszechnianie, kwestionuje trwałość praktyk dla dobra wspólnego (Sennett, 2012).

Zadaniem uniwersytetu – wśród współczesnych wyzwań politycznych, ekonomicznych i kulturowych – jest promowanie płodnego myślenia, w którym wiedza jest niezbędnym narzędziem do wzmocnienia sieci współpracy i integracji. Świadomość praw człowieka uzyskiwanych dzięki edukacji może tworzyć nowe i zaawansowane ścieżki zachęcające do zrównoważonego rozwoju i wzajemnego zrozumienia. Osoby motywowane krytycznym nastawieniem mogą doświadczyć uniwersalności doświadczenia poznawczego, koncentrując się na holistycznym modelu wiedzy. W tym podejściu badawczym rozpatruje się przestrzeń i czas z różnych perspektyw, równoważąc horyzont znaczeniowy własnej historyczności. Wiele w ludzkim działaniu nie może być wyjaśnione, lecz musi być zinterpretowane. Duża część ludzkiego potencjału tkwi w twórczych szczegółach, w zwrotach akcji, w odkrywaniu nowych celów, pragnień i oczekiwań. Każda współczesna nauka krytyczna wyraża hermeneutykę kontekstów i prefigurację ewolucji kulturowej. W takim ćwiczeniu myślenia z perspektywy różnorodności – a nie o różnorodności – tkwi plastyczna siła, która może kierować ekspansją edukacji jako pośrednictwem, zaangażowaniem we wspólną odpowiedzialność. W swojej działalności uniwersytety są więc w takim kontekście również pogranicza-
mi, gdzie można utrzymać przy życiu pewne sektory nauki reprezentujące mniejsze obszary badań epistemicznych, które często zawierają wyjątkowość tradycji kulturowych: swoiste nisze, które wzbogacają wiedzę jako całość.

Synergie

Uniwersytet jest uprzywilejowanym pograniczem, na którym można zachować człowieka rozumianego jako podmiot i cel badań naukowych, i w którym rozwój technologiczny jest zawsze postrzegany jako promowanie ludzkiego rozwoju, godności i jakości życia. Istotną częścią takiego podejścia jest świadomość roli ludzkiego myślenia, które rozwija się dzięki bogactwu wiedzy naukowej. Odpowiedzialny postęp technologiczny może chronić i poprawiać warunki życia na planecie, czego wyrazem

może być dystrybucja zasobów i rozpowszechnianie informacji. W ten sposób wspiera się promocję edukacji i kultury, aby przyczynić się do zmniejszenia nierówności społecznych i kulturowych. Afirmacji istoty ludzkiej nie należy szukać poprzez zatrzymanie postępu naukowego i technologicznego, ale raczej poprzez zrozumienie jego dynamiki i etycznego ukierunkowania. Interesariusze na rynku pracy nie mogą narzucać nastawienia na zysk, pomniejszając humanistyczną wizję świata. W związku z tym, również kompetencje związane z opanowaniem hiperteknologii nabierają istotnej wartości edukacyjnej. Są to umiejętności, które powinny być z góry określone jako podstawowe w każdym kształceniu.

Na każdym uniwersytecie, pojęcie pogranicza rozszerza się i może się wiązać z badaniami metod dostarczania innowacyjnych rozwiązań społecznych. Pozycja graniczna nie wyraża izolacji czy mniejszej atrakcyjności, bardzo często wyraża elastyczność, jakość kontra ilość. Oznacza dialog, inkluzywne myślenie. Wyzwaniem na pograniczu jest zaryzykowanie nowych rozwiązań, ponieważ, jak zauważył francuski filozof François Jullien, aby nowe mogło się ciągle dziać, konieczne jest oderwanie się od poprzedniego stanu, uwolnienie się od konwencjonalnej spójności (Jullien, 2017). Zadaniem edukacyjnym jest kształcenie jednostek zdolnych do eksploracji możliwości tego, co jeszcze nie dane, przewyciężenia społeczno-politycznych asymetrii i nierówności. Jeśli jednolitość globalizacji przedstawia tylko jedno przeznaczenie dla ludzkości, uniwersytet jest rzeczywistością, w której panuje pluralistyczna wizja, dzięki odpowiedzialnemu odkrywaniu nowych paradygmatów, przełamywaniu stagnacji, prezentowaniu postawy uważającej, że badania i interakcje edukacyjne służą promowaniu nowych społecznych praktyk i rozwiązań istniejących dylematów. Czy jest przypadkiem większy przywilej niż możliwość spróbowania uczynienia lepszym miejsca, do którego doprowadził nas los?

Bibliografia

- Jullien, F. (2017). *Dé-coïncidence. D'où viennent l'art et l'existence*. Paris: Éditions Grasset & Pasquelle.
- Fornet-Betancourt, R. (2011). *La Philosophie Interculturelle*. Tłum. A. Kasanda. Paris: Éditions de l'Atelier.
- Sennett, R. (2012). *Together. The Rituals, Pleasures and Politics of Cooperation*. New Haven: Yale University Press.
- Turner, F.J. (2010). *The Significance of the Frontier in American History*. KS, Digireads Com.

Streszczenie

Uniwersytet odgrywa istotną rolę w wymiarze społecznym, postrzegany jako pogranicze/peryferia rozumiane w różnych skalach terytorialnych: globalnych, dotyczących nierównowagi między Północą i Południem świata; krajowych, które uwzględniają lukę między zaawansowanymi i słabszymi regionami w systemie krajowym; miejskich, które wskazują na marginalne i/lub niespokojne dzielnice miasta. W kontrowersyjnych i heterogenicznych kontekstach geomiejskich, uniwersytet może stanowić przestrzeń, w której kwestionuje się dynamikę relacji międzyludzkich, kładąc nacisk na względy międzykulturowe, pragmatyczne refleksje i negocjowalne interesy, a także na fundamentalne kwestie opracowania strategii wzmocnienia pozycji społecznej.

Słowa kluczowe: uniwersytet, nierównowaga, wzmocnienie pozycji społecznej.